

LIUTPRANDUS

CREMONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA ET BIBLIOGRAPHICA.

(Pertz, *Monumenta Germ. hist.*, Script. tom. III.)

Liutprandus, et contracto vocabulo Liuzo, Liuso, Langobardus, patri: ut nonnullis visum est Ticinensis (1), haud infimo loco natus erat, cujus scilicet pater et vitricus Hugonis et Berengarii regum legationes ad imperatores Constantinopolitanos susceperunt (2). Patre, viro probo et eloquente, circa annum 927 defuncto, parvulus relictus ut ipse narrat, a vitrico « viro gravitate ornato et sapientia pleno » receptus (3) et litteras Latinas Græcasque edoctus est. Eruditionis pueritiæ tempore ceptæ testimonia sunt scriptores Romanorum in scriptis ejus laudati, Terentius, Cicero, Virgilius, Horatius, Juvenalis, Vegetius et Boetius, quibus sacrarum Scripturarum et Patrum notitia accessit. Anno 931 felicitis ingenii puer ob vocis dulcedinem Hugoni regi commendatus (3), in aulam accessit, et gratia regis potitus, postea clero ascriptus est, atque diaconus in Ecclesia Ticinensi constitutus (5). Hugone anno 945 fugato, vitricus magna pecunia oblata juvenilocum in aula Berengarii marchionis, moxque regis, mercatus est, ita ut secretorum conscius, litterarum regiarum signator constitueretur (6). Annis 948-950 vitrici expensis Berengarii legatus ad Constantinum Porphyrogenitum missus, quæ pro Berengario egit libro sexto Antapodoseos descripsit. Quo in itinere Græcorum mores et instituta perspexit, et linguæ quoque et auctorum Græcorum notitiam haud medioorem sibi comparavit, quam et in scriptis suis,

verbis et sententiis Græcis integris insertis atque dicendi genere apud Byzantinos usitato florido et verboso, ostentavit, et in negotiis Ottonis imperatoris gerendis utilem sibi postea expertus est. In patriam redux, Berengarii et Willæ, incertum qua de causa, odium vehemens incurrit, atque pro bene gestis male habitus, Italia relicta, ad Ottonem I regem confugit. A quo susceptus, complures annos in exilio peregit, cujus ærumnas tamen ægerrime nonnunquam tulit (7); ita ut nihil jam mali præter mortem aut membrorum detractionem sibi relictum esse, omnia vero bona speranda sibi, conquereretur. Germanorum tunc linguam didicit, negotiis imperii in expeditione Italica gerendis utilissimam. In aula Ottonis vere anni 956 familiaritas ei intercessit cum Recemundo episcopo Illiberitano, Abderahamenis regis legato, qui inde a festo Epiphaniæ usque ad Palmarum diem Francofurti moratus (8), precibus suis, ut Liudprandus de rebus sui temporis scribendis cogitaret, assecutus est (9). Sed non nisi biennio post, ideoque vere anni 958, noster Francofurti positus (10) Antapodoseos sive Retributionis suæ, qua scilicet amicis bona, Berengario et Willæ mala sibi illata retribueret, scribendæ initium fecit, neque opus uno calamo exegit. Priores tres libri, quibus a gravissimis viris audita se referre dicit, historiam inde ab anno 893 usque ad initium anni 931 perducunt; quorum quidem primum Francofurti anno 958

(1) Loci in testimonium adducti haud sufficiunt; nam III, 1, vox *patria* urbem simpliciter significat, et III, 2, sanctum Syrum *egregium patrem nostrum* vocare potuit quod ipse diaconus Ticinensis esset. De sicta ejus origine Hispana, lectioni depravatæ lib. v, c. 1, Abderahaman *rex noster* (loco *vester*) superstructa, atque de Chronico et Adversariis sub ejus nomine venditis, improbo Hispanorum Hieronymi Higuera et Laurentii Ramirez de Prado impostorum fetu, hic dicere supervacuum foret (a).

(2) III, 22, 23; v, 14.

(3) III, 25.

(4) IV, 1.

(5) Legatio et initium Antapodoseos.

(6) v, 3.

(7) VI, 1.

(a) Vide infra Appendicem ad Liutprandum. Edit. PAROL.

(8) Postea mente Junio Cordubam venit; tunc Abderahaman cum Joanne Gorziensi, Ottonis legato, de defectione Conradi qui Liudulfo seducto Ungaros per media regna depopulandos transduxerat, collocutus, ea ut *nunc* acta memoravit, ideo Recemundum potius anno 955 quam 956 Conrado jam defuncto reversum fuisse credideris; sed cum diplomata Ottonem annis 956 et 958 Francofurti et in vicina moratum ostendant, et Liudprandus aulæ regis inhæsisse videatur, annos eos præhabui.

(9) Ita jam Henschenius suspicatus, propter vitiosam editorum lectionem *Raimundo* rem conficere nequivit. Tota Antapodosis Recemundo dicata est, ut præfationes librorum et allocutio *pater egregie* IV, 27, testantur.

(10) III, 1.

incoepit, secundum et tertiam (11) æque ante Constantini Porphyrogeniti obitum anno 959, et tertium (12) in peregrinatione positus in Paxo insula (13) aggressus est. Librum quartum Berengario adhuc sæviante (14) ideoque ante annum 961 conscripsit, ultimum libri quinti caput una cum libro sexto Ottonem imperante (15) post mensem Februarium anni 962 in Italia, ubi patronum suum comitabatur, adjecit. Nec tamen librum sextum absolvit; nam cum certe opus ad tempora exsilii sui producendum proposuisset (16), et libri sexti capita quinquaginta et amplius scribenda spatio rubricis tot inserendis vacuo relicto indicasset, in capite nono substitit. Cujus rei causa ingruens negotiorum moles, et novus rerum ordo, cum Berengario fracto, odio satisfactum esset et Antapodosi haud amplius requireretur, fuisse videtur. Nam hieme insequenti (17) rota Fortunæ revoluta, fidei et servitiorum Ottoni navatorum præmium tulit, cathedræ Cremonensi prælatus; et deinceps gravissimis imperii negotiis admotus, præcipuas in rebus Italicis et Græcis agendis partes suscepit. Et primum quidem æstate anni 964 cum Landohardo Mindensi epi-

(11) III, 26.

(12) III, 1.

(13) Causa itineris ignoratur; fortasse Græcorum animos de fœdere contra Berengarium iciedo tentaturus ab Ottonem missus erat, sed Constantinopolim haud pervenit.

(14) IV, 7.

(15) VI, 4, *domini nostri tunc regis, tunc imperatoris, nuntium*; eodem tempore caput ultimum libri quinti exaratum esse, codex authenticus ostendit.

(16) II, 73; III, 20 fin.; IV, 13; IV, 15; V, 30.

(17) Ita apparet; nam statim post coronationem, præfatione libri VI teste, Fortunæ rota nondum revoluta erat, et æstate anni 963 episcopum Cremonensem se dicit; igitur Ottonem, qui autumno et hieme anni Papiæ rebus Langobardiæ ordinandis institit, tunc exsulem promovisse opinor.

(18) Hist. Ottonis c. 10, *potuisse*.

(19) Hist. Ottonis c. 11.

(20) Hist. Ott. 18, de Joannis XII interitu, *a suis cognatis et familiaribus qui præsentibus erant, persæpe sub attestacione audivimus*.

(21) Ib. 6, *Leonem nunc in eadem sede beati Petri apostolorum vicarium*. Leo an. 963, d. 6 Dec., consecratus, mense Martio an. 965 obiit.

(22) Ideo ibi de se ipso in persona tertia loquitur.

(23) « Fuit in diebus Othonis majoris clarissimi imperatoris quidam Cremonensis episcopus bonæ memoriæ Liuzo, intimus summista regius, in consilio providus, amore divino denique repletus, ut tanti Patris Hymerii inventor et portitor fieret almus. Qui cum frequenter ingrediens et exiens a facie regia, fideliter agens erga præcepta imperialia, Romanis inesset partibus, venit ad eum Americensis episcopus, quem malevola turbatio invidiosaque accusatio fecerat expertem a conspectu regio, qui sic est orsus fari voce lugubri: « Pater charissime, quem imperator in secundo regni culmine dicavit, deprecor mihi subvenire, quoniam quadam accusatione damnatus nugecula ac injuste acri percussus sententia, imperiali sum privatus gratia. Nunc ergo adjuva me, meam condolens objectionem, recompensabo enim te quovis munere. » Cui ille: « Si felix, inquit, sanctorum corporibus me habendo aliquod felicem feceris, te reddam benevolentia pristinae regis. » Ad hæc

scopo legatus ad Joannem XII papam missus, tum Urbe imperatori reddita, concilio contra pontificem habito astitit (18), et orationem Ottonis Italis interpretatus est (19), atque Leoni VIII eligendo et Benedicto deponendo haud dubie interfuisse credendus est. Quarum rerum historiam inde ab anno 960 usque ad diem 23 Junii anni 964 ipse præsens et medias inter res (20) anno 964 vel initio anni sequentis, Leone VIII superstite (21), composuit, opus ab Antapodosi diversum, maturiore ingenio, stylo graviore et magis composito qui tamen Liutprandum totus referat, animo scriptum non adversarii sed spectatoris (22). Servatur in eodem codice autographo quem manibus terimus, libris Antapodosios præfixum, sed in media sententia deficiens, cum tamen spatium superesset. Circa idem tempus corpus S. Hymerii, Ameriensis episcopi, Cremonam transtulisse videtur, cujus rei historiam succinctam ex veteri codice Ughellius edidit (23), et VI Kal. Martii anni 965 terras quasdam ecclesiæ Cremonensis pro aliis commutavit (24). Eodem anno statim post Leonis VIII obitum una cum Otgero Spirensi episcopo legatus pro eligendo papa iterum Ro-

ille: « Non audeo, inquit, in hoc tuis satisfacere rogationibus; condita enim sunt sanctorum corpora sacris altaribus, sed est mihi unus arca in lignea positus, quem illius loci incolæ summo venerantur honore, Hymerius nomine; si hunc tibi inferre valerem ratione aliqua, et ad tuam posses transferre patriam, te fore lætandum scio, tanto Patre beato. » His vero relatis sermonibus, ad Ameriæ oppidum venire protinus, et alma calliditate ingressi sunt ecclesiam, quasi nocturna celebraturi mysteria. Prostrati namque in oratione, diutius multis vacabant votis et precibus, quo suis sanctis faverent petitionibus; vix expletis orationibus, totus ille contremuit locus in quo jacebat S. Hymerius. At præules quamvis tremefacti, tamen [edit. tam] spe credula propius sunt aggressi. Interea custodibus gravi somno dormientibus adierunt episcopi ad sancti Hymerii sepulcrum. Qui dum cœperunt arcam frangere, beatum corpus conantes extrahere, expergefactus quidam ex custodibus cœpit clamare: « Surgite, fratres, surgite velociter; nobis beati Hymerii corpus furatur. » Quo Liuzo præsul egregius audito, custodi occurrens, illico ei dat munera, et petiit silentium; ille vero accepto munere suoque viso episcopo, tacens contulit præsidium. Tunc pontificis corpus tollentes celebre, adoraverunt tanto gavisum munere. Condentes vero sanctissima membra vase purissimo, clam omnibus exierunt ab oppido. Rediens autem prælibatus antistes Cremonam, secum optata obtulit gaudia. Qui propriam ingressus urbem advocans plebem, cunctis beatissimi Hymerii corpus ostendit. Prostrati etenim in oratione populus, obnix laudabant Dominum, qui talem illis patronum dederat. Cumque in sancti Patris laudes persisterent, plurimi petierunt ecclesiam, et in honorem ejus mysteria celebrare. Tunc reconditum est sacrosanctum corpus scrinio decorato decentius post sanctæ Dei Genitricis altare, quod illo tempore conditum erat in australi parte illius ecclesiæ, ubi permansit diutius non in altari positus, quia deerat condendi locus sed, tamen ut sanctus semper in annum colebatur. Laudabilis autem præfatus pontifex tanto patre gaudens, animadvertibat qualiter sancti conderet sacrum, sed tamen non fuit hoc illi datum, quia imperiali servitio coactus Constantinopolim directus, illic amplius haud est reversus.

(24) Murat SS. II, 420, 421.

mam missus est (25). Quo munere amplissimo functus, utrum in Germaniam indeque Cremonam redierit, an imperatoris in Italia adventum præstolatus sit, haud comperimus. Anno 966, die 8 Novembris, bona quædam ecclesiæ Cremonensis cum Wifredo comite commutavit (26). Anno 967 synodo Ravennati ad quam Otto imperator Joannem papam et proceres plurimos convocaverat interfuit, ubi exempli gratia, die Aprilis 7 iudicio Joannis papæ et Ottonis I pro Petro archiepiscopo Ravennate lato adfuit (27), die ejusdem mensis 25 decreto contra Heroldum archiepiscopum Salisburgensem subscripsit (28), et die 29 in decreto Ottonis pro Rodaldo patriarcha Aquileiensi memoratur (28). Eodem anno synodo Romanæ et die natalis Domini coronationi Ottonis II haud dubie interfuit, cum paucis diebus post, die 3 Januarii an. 968, bullæ de constitutione episcopatus Misnensis subscripsit (30). Paulo post Ottoni II uxorem Theophanu impetraturus in Græciam profectus est. Die 4 Junii urbem regiam intraivit (31), sed negotio minime perfecto, die 2 Octobris inde recessit, et itinere per Græciam emenso, die 7 Januarii anni 969 ab insula Coripho Italiæ vela dedit. Post reditum de negotio peracto ad imperatores Ottones et Adelheidem imperatricem retulit, bullæque de constitutione archiepiscopatus Magdeburgensis jam iterum legatus Constantinopolim destinatus subscripsit. Eodem anno, die 26 Maii, Romæ decreto de constitutione archiepiscopatus Beneventani consensit (32). Anno 970, die 22 Martii, Ferrariæ. Ottone præsentem, liti inter Petrum archiepiscopum Ravennatem et comitatum Ferrariensem decidendæ interfuit (33). Anno 974, si auctori Translationis sancti Hymerii credimus (34), iterum « imperiali servitio coactus Constantinopolim directus, » Cremonam amplius haud est reversus. Supremum igitur diem aut in Græcia, aut adducta jam Theophanu, in Italia prioribus mensibus anni 972 obiisse videtur. Certe Julio mense ejusdem anni de terris inter Adduam et Olium, quas Liudprandus antea detinuerat, inter ecclesias Bergomensem et Aquileiensem iterum contractum est (35); sed cum ibi dominus Liuso non vero quondam Liuso episcopus Cremonensis Ecclesiæ scribatur, et hunc terminum

(25) Cont. Reginonis an. 965.

(26) Mur. I. c. 421.

(27) Fantuzzi Mon. Ravenn. II, 28.

(28) Juvavia 183.

(29) Ughelli Ital. v, 45.

(30) Harzh. Conc. II, 634-637.

(31) Libellus de legatione. Liudprandi subscriptionem bullæ anni 968 de constitutione archiepiscopatus Magdeburgensis ap. Harzheim Concil. Germ. post reditum ejus insertam esse oportet.

(32) Ughelli VII, 63.

(33) Hier. Rubi Hist. Ravenn. p, 262.

(34) Eum non nisi de legatione hujus anni intelligendum, ex superioribus patet; nec absimile videri potest. Liudprandum legationem alteram, sibi pridem injunctam, una cum Gerone archiepiscopo Coloniensi suscepisse, quem cum duobus episcopis, ducibus et comitibus missum Hugo Flaviniac. apud Labbeum Bibl. mss. I, 166, memorat.

A supergressus esse censi posset, haud vero longe, cum jam die 28 Martii anni 973 successori ejus in ecclesia Cremonensi, Oldeberto episcopo, privilegia Ecclesiæ ejusdem ab Ottone I confirmata sint.

Obiit igitur intra quinquagesimum et sexagesimum ætatis annum, vir ingenio, eruditione, eloquentia, loco, historiæ sui temporis scribendæ velut natus. Unum erat quod veritati officere potuisset, vehemens partium studium et odium Berengarii; cui tamen minus quam speraretur obnoxius fuit, quod regni Berengarii et Willæ non nisi principia et extrema attingit; et iudicium univereum de sævitia et tyrannide eorum latum a scriptoribus fidei minime suspectæ, Hrotsuitha et Widukindo, confirmatur. Neque in laudibus benefactoris sui Ottonis I, patris ejus Henrici, tum Mathildis, Henrici ducis, Brunonis et Liudolfi veritatem (36) excessit. Idem de historia Joannis XII, Leonis VIII et Benedicti antipapæ dixeris, nisi eorum numero ascribi velis, qui cum Baronio vera præ gratis aspernantur. Mores haud omnino castos nec compositos effrenata nonnunquam scribendi licentia et joci juveniles arguunt. Oratio acris, copiosa, variata, nunc brevis nunc verbosa et tumida, faceta, ironica (49), haud raro tamen nimis involuta, et subobscura; posteriora tamen opera, historiam Ottonis et libellum de legatione Constantinopolitana, ab ea quoque parte magis laudaveris. In Antapodosi enim, prioribus præcipue libris, ubi aliorum narrationibus innitiret temporis ordinem haud raro neglexit, ex documentis authenticis illustrandus et emendandus (38) est; in reliquis ipse, spectator egregius, primum sibi locum vindicat (39). Cum igitur ea tantum scripserit quæ ipse in peregrinationibus (40) suis atque in aula Hugonis, Lamberti, Berengarii, Ottonis, Joannis XII, Leonis VIII, Joannis XIII, Constantini Porphyrogeniti et Nicephori aut viderat aut a viris fide dignis audierat, libri ejus inter primario sæculi decimi fontes referantur necesse est (41).

Scriptis sermone in universum puro, at Græcæ linguæ peritiam vocibus sententiisque textui Latino immistis ostendere nisus, Latina paulo negligentius utitur; vocibus scilicet significatione non sua ad-

(35) Die 20 Julii. Lupi C. D. Bergom. II, 302.

(36) Exempli gratia IV, 14-16, 25.

D (37) Exempli gratia IV, 28, in nece Giselberti; V, 15, in clade Rusiorum describenda.

(38) In historia expeditionis Arnolphi ex Ann. Fuldensibus; sed etiam ubi erravit, Sergio papæ tribuens quæ Stephano VI debebantur, fidei dignos testes consulit « Hoc namque a religiosissimis Romanæ urbis viris persæpe audivi » I, 31.

(39) Erravit tamen IV, 16, Otgit Adelstani fratris filiam vocans.

(40) Exempli gratia, Merseburgi ζωγραφίαν victoriae Henrici de Hungariis vidit. II, 31.

(41) Iniqua de Muratorii aliorumque de veracitate Liudprandi judicia strenue refutavit cl. Martini in Commentatione de Liudprando historico *Denkschriften der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu München für die Jahre 1808 u. 1809. München 1811.*

hibitis (42), orthographia neglecta (43), formis verborum mendosis (44) et syntaxi (45) minus recta usus.

Libri Liudprandi quonam fato in Germaniam de-
venerint, haud plane constat. Libellum de lega-
tione Treviris in bibliotheca cathedrali repertum
Browerus descripsit et Welsero transmisit, qui eum
cum Canisio communicavit; eum igitur aut ab Otto-
nibus aut ab Adelheida imperatrice, cujus ad dotem
abbatia sancti Maximini in suburbano Trevirensi
pertinebat, eo transmissum opinari licet. Antapo-
dosis quoque et historia Ottonis, uno codice cons-
cripta, statim in Germaniam pervenerunt, sed
quonam modo plane incertum. Nam apographa
saeculo decimo et undecimo inde in Germania facta,
Spanheimense ac Gemblacense, et Otterburgense
saeculi duodecimi, autographum primum in diocesi
Moguntina aut Trevirensi asservatum, inde vero
Frisingam delatum fuisse, innuere videri possent;
cui quidem sententiae confirmandae adduci posset,
quod Otto, Frisingensis episcopus, in Chronico suo
quamplurimum Regione, minime vero Liudprando
usus est. Sed Otto fortasse scriptorem ab Ekkehar-
do defloratum verecundia Romanae Ecclesiae negligendum
duxit, et ejus aevum codicem in bibliotheca
Frisingensi reconditum fuisse, inscriptio saeculi XII
vel XI testatur. Igitur nec eorum sententiae adver-
sor, qui librum ab Abrahamo episcopo Frisingensi,
Liudprandi aequali, atque in conventibus Romano
anni 969 aliisque socio, quem bonorum librorum
studiosum libri jussu ejus scripti comprobant, Fri-
singensi bibliothecae fortasse illatum fuisse opinan-
tur. Una cum reliquis libris Frisingensibus nostro
aevum bibliothecae regiae Monacensi illatum ibi a. 1833
lustravi et jam serenissimi Bavariae regis ministro V.
excellantissimo L. B. de Giese consentiente, pro-
curante autem N. ill. Ludowico comite de Kielman-
segge serenissimi Hannoverae regis in aula Mo-
nacensi legato, manibus tero. Signavi eum numero
primo.

1. G. reg. Monacensis optimo jure inter cimelia
ditissimae bibliothecae II, 2, d. reconditus, olim Fri-
singensis n. 188, libros duos saeculo XV una ligatura
compactos amplectitur; inde a fol. 86-198 Regino-
nem, et fol. 1-85 Liudprandum. Uterque prima

(42) Leviter loco faciliter, II, 50, singulosque pi-
los II, 19, loco singulaeque pila.

(43) Fœre III, 29, l. fere, parœntes III, 26, l. pa-
rentes (a parère) ipsius Liudprandi manu o inserto,
ex improvisu, fortuitu IV, 25, lurica, monisse, VI, l.
lorica et munivisse; infortunia VI, 4; imo da Deum
omnipotentem VII, 43, l. de Deo omnipotenti, quod
hominem Italum prodit.

(44) Phaleribus II, 31 l. phaleris, cubiculos l. cu-
bicula V, 22; verbis deponentibus aut forma activa aut
significatione passiva usurpatis, depopulabat I, 38.
depopulare II, 51; confabularent III, 25; vaticinare
IV, 7; execrare IV, 43; passiva significatione depo-
pulari II, 24; III, 24; V, 9; hortatur II 21; testaretur
II, 29; queritur II, 31; sciscitatus II, 62; III, 26;
ulcisci V, 6; perscrutari I, 14; V, 18; econtra aestuari
loco aestuare I, 17.

A fronte inscribitur: *Liber sancte Marie sanctique
Corbiniani Frisingensis* (46). Liudprandus, de quo
uno hic sermo est, in folio minori et paulo latiori
vel quarto majori saeculo decimo medio scriptus,
quaternionibus novem et semis (fol. 8 36) Antapo-
dosis exhibet, quibus praefixa septem folia (4-7)
historiam Ottonis servaverunt. Prima Antapodoseos
pagina vacua relicta, ultimas 10 1/4 lineas historiae
Ottonis excepit, quibus spatium aliud non vacabat;
reliquae 15 3/4 lineae et nunc vacant. Antapodosis in
membrana Itala, atramento nigricante, manu Itala,
igitur a socio quodam Liudprandi, scripta, ab ipso
tamen innumeris locis atramento plurimum sub-
fusco correctae completa, explicata atque ad finem
demum perducta est. Lineae in universum 27 per
B paginam, raro 25 aut 28, sed in ultima pagina
lineae 30. Tres operis libri, primus, quintus et
sextus, fortasse et reliqui, ita compositi sunt, ut
initio spatium indicis capitulosum excipiendo vacuum
remaneret, quod procedente demum libro repletum
non nisi cum ipso absolveretur; quod et atramento
et scriptura diversis et spatio vacuo in fine argu-
menti librorum primi et sexti comprobatur. Liud-
prandi manus omnia fere Graeca una cum explica-
tione, quibus quidem spatium a scriba relictum
erat, sed et alia plurima debentur, quae in Annali-
bus nostris T. VII, p. 293, indicavi, inter caetera
glossae vocibus superscriptae aut marginales, in edi-
tione quoque nostra in margine positae; tum caput
ultimum libri quinti et liber sextus integer. Ortho-
graphia Liudprandi in vocibus *Sarraceni*, *pulchri-
tudo*, sed et aliis, a scriptoris *Sarraceni pulchritudo*,
C *set*, constanter differt. Unde facies codicis singula-
ris, quam tabula adjecta exprimentam curavi, ita ut
nigricante atramento exarata scribam, fusca Liud-
prandi manum ostendant. Codice vero ita compa-
rato, haud mirum erit, textum quoque ibi legi opti-
mum, paucissimis scribendi vitiis, quibus nullus
auctor plane exemptus est, relictis. Quod eo magis
et in historiam Ottonis cadit, quod ipsa tota aucto-
ris manu scripta est, imo majore cura et seduli-
tate, ita ut scripturam in universum paulo elegan-
torem et magis compositam, sed iisdem cujusque
litterae et vocum ductibus (47) repetitis, aspicias;
biennium vel triennium inter librum sextum et hi-

D (45) Noceo aliquem IV, 27, da Deum omnipotentem
VII, 43. *Plusquamperfectum pro perfecto* responde-
rant I, 44, deguerat IV, 3, *pro imperfecto con-*
cupierat Hist. Ott. I, *Imperfectum pro perfecto et pro*
plusquamperfecto imponerent... suffocarent III, 43;
inesceret et caperet (loco plusq.) IV, 3, viderent
(l. plusq.) H. Ott. 40, prorumperet 44. *Perfectum*
loco imperfecti reppererint IV, 44, l. repperirent.
Præsens pro perfecto velle l. voluisse III, 44. *Con-*
junctivus pro indicativo post quod IV, 26. *Indicativus*
pro infinitivo instabat H. Ott. 6. *Infinitivus post*
ut II, 55, ut suos. . . reddidisse. . . tenuisse. . .
liberasse. *Præpositio omissa* II, 39, Tuscia re-
diens.

(46) *Frisinge* in Reginone.

(47) Id vocum *restituti* fol. 7 lin. 9, et *stituta*
fol. 43, l. 44, collatio extra dubitationem ponit.

storiā Ottonis intercidisse supra notavimus. Quod ultimum est, reliqui omnes codices a nostro descendunt, ita ut vel aperta et singularia eorum vitia et defectus quomodo male intellecto nostro ora sint intelligatur. Cujus rei plurima exempla in annotationibus criticis adduxi.

Talem codicem nactus, eum ad litteram exprimendum censui, quod summa diligentia factum, et paucissimis tantum in locis, ubi auctorem lapsu calami male scripsisse (48) constabat, addita tamen codicis lectione, ab ea recessum est. Ad Monacensem proxime accedit.

2) C. regius Bruxellensis membr. in 4°. sæc. x. exeunte in Germania exaratus, qui sæculo xv *Codex sancti martini in spanheim* inscriptus est. Eum anno 1826 integrum in usus nostros converti, atque e Monacensi descriptum in Annalibus nostris tom. VII, p. 396, probavi. Scripturæ speciem habes in tabula adjecta. Idem codex, quantum collatis locis judicare licet, Trithemio-Spanheimensi ad manus fuisse videtur. Exoiderunt jam quaterniones II et III, cum lib. II, 1-13, et II, 3-34 fere integris, atque pagina qua finis l. v, c. 32, tum 33, et argumentum libri IV, continebatur; et ordo quaternionum Frisingensium VI et VIII, quondam turbatus effecit, ut locus integer inde ab argumento cap. 31 libri IV, *De Friderico* usque ad verba capituli 24 ejusdem libri *Hanc igitur Constantini*, medio in capite V, 9, ante *solum impetum sustineret* inserta habeantur. Cæterum nonnisi in his duobus codicibus ultimum libri VI caput integrum exstat.

3) C. Musæi Britannici inter Harleianos n. 2688 in fol. membrana et scriptura sæculi XIII Italis, ex codice manasse videtur singulis quaternionibus manco, qui tamen et ipse ex Frisingensi derivatus esset. Lib. I, 42, textum singularem exhibet, II, 6, et 26-40, 45-66; III, 26; IV, 6; IV, 9-14, fere integra desiderantur, sed lacunis haud indicatis. Desinit lib. V, 48, in verbis *se regi seminudum ostenderet*. Textum capite I, 42. eundem et lacunas easdem II, 6, atque II, 45-66 exhibent, ideoque ad eandem classem referendi sunt codices complures in Austria a me evoluti:

3 (a) C. bibl. Palatinæ Vindobonensis inter hist. prof. n. 338, membr. sæc. XII, cujus lectiones aliquot in Muratorii SS. II. B. 1089 sqq. allatæ sunt; desinit in capite III, 37. *primogenitum Domino Amen*.

3 (b) C. bibl. Claustro-neoburgensis membr. sæc. XII, in capite III, 37, una linea antè desinit in syllabis *vocabulo Con*.

3 (c) C. bibl. Zwettlensis membr. sæc. XII æque ac.

3 (c*) C. bibl. Palat. Vindobonensis inter hist. prof. n. 168, membr. sæc. XIII, cujus paucas lectiones

(48) Sententiæ Græcæ constanter ita scribuntur, ut primum vocabula Græca, tum imposita eis pronuntiatio Latina, tum vero interpretatio Latina legatur; quod cum primis paginis aliquotiens negligatur, in editione tamen ex sententia auctoris ibi

A Muratorius l. c. 1081 affert, desinit cap. III, 32, in voce *suscipito*.

3 a) Ejusdem classis fuisse videtur codex, cujus excerpta legimus in Chronico Farfensi apud Muratorium SS. II. B, p. 415-417 et p. 455. Cum enim auctor iste, qui annis primis sæculi XII scripsit, nonnisi excerpta capitum lib. I, 1, 3, 5, 27, 30, 31, 37; II, 1, 9, 15, 17, 20, 32, 37, 41, 42, 44, 47, 48, 60; III, 15-17, proponat, atque ex consilio operis reliqua etiam ad Italiam facientia, si ei ad manus fuissent, præcipue pag. 475, 476, ubi jam Hugonem abbatem sequitur, excerpturus fuisset, codicem ejus æque ac Austriacos omnes in prima libri III parte substituisse, opinari licet. Quod si ita fuit, superstitionibus adhuc capitibus II, 26-40 et 45-66 codex descriptus est. Libro I, c. 37, Lambertum cum codicibus 1, 2, 3, recte *nimis bellicosum regem* vocat.

Patet igitur codicem jam deperditum, unde codices Austriaci et Itali 3) 3 a) 3 b) 3 c) 3 c*) 3 d) derivati sunt, sæculo X aut XI scriptum fuisse; eum fortasse sæculo X medio assignandum, infra 5 monebitur.

4) C. Musæi Britannici inter Harleianos n. 3685 chart. in fol. sæc. XVI, olim Peutingerianus; æque ac codices 1 et 2 Historiam Ottonis libris Antapodoscas præmittit, illa integra, hæc, cujus finis lectu difficilior, jam initio capituli VI 10 desinit.

5) C. Harleianus n° 3715 membr. sæc. XI in-4°, ex Germania oriundus, ut nota sæculi XIII, *Everwicus de stegrauen* et alia sæculi XVI, *Mariæ Wolters* et *Wicbolde* ostendunt; et ipse ex Frisingensi male intellecto fluxit. Quaternio cum lib. III, 25-44 excidit; lib. VI desinit in vocibus *spatariorum candidatorum*. Cui Historia Ottonis pro libro septimo subjecta, ita finit: *Non jam rome, set in exilium destinamus*. Lectiones hujus codicis enotavit quondam P. Scriverius, cujus notæ in bibliotheca Heidelbergensi asservantur; equidem cum a. 1827 evolvi. Quocum plurimum consentit, vitiiis, tamen adauctis.

5 a) C. olim Gemblacensis, jam in bibl. regia Bruxellensi asservatus, membr. sæc. XI, quem auctori Vitæ sancti Gerardi abbatis Broniensis (49), Ekkeharde Usaugiensi, Sigeberto Gemblacensi et Alberico Trium Fontium monacho ad manus fuisse, lectionibus inde desumptis, haud improbabiler con-jicimus. Descriptum fuisse ex Harleiano quaternione nondum amisso vel alio ejusdem classis, eadem lacunæ et lectiones indicant. Scriba tamen nonnullis locis aut jam depravatis aut perperam ab eo intellectis levi conjectura mederi styloque etiam succurrere conatus est. Fluxit inde aut ex apographo ejus.

5*) Editio princeps Guilielmi Parvi an. 1514 in quoque instituendum censui.

(49) Mabill. Acta SS. O. S. B., Sæc. V, p. 264, 265, sententiæ nonnullæ capitum libri IV, 24, 14 et 29 afferuntur.

folio, typis Ascensianis, omnibus lacunis et depravatis codicis Gemblaccensis lectionibus conspicua, quibus editor conjectura sua subvenire nonnunquam haud infeliciter, sæpius vero, ut pro singulari Liudprandi scribendi ratione haud aliter exspectari poterat adversa fortuna tentavit.

6) C. regius Parisiensis n. 5922, membr., sæc. XII in Germania exaratus, sæculo XV, *liber sancte Marie virginis in Otterburg Maguntine diocesis* Gregorii Turonensis historiæ eccl. libros tres priores cum initio quarti, tum Reginonis Chronicon absque continuationibus præbet, cui Antapodoseos lib. I, c. 5-11; VI, 5, usque *arbores subvehuntur*, VI, 8, 9, et Historiæ Ottonis cap. 45, inde ab *His dictis* usque cap. 20, *ob elemosinam* adnexa sunt. Quæ quidem æque ac.

7) C. Bruxellensis chart. in fol. sæc. XVI, olim Antonii Cauci archiepiscopi Coriphensis, et.

8) C. Ambrosianus chart. sæc. XVI, qui iisdem verbis ac editiones desinit, ita comparata erant, ut iis in nova editione omnino nos carere posse intelligerem.

Liudprandi historiæ undecimo et duodecimo sæculo ab historicis in usus suos conversæ sunt, ab auctore Vitæ sancti Gerardi Broniensis, Ekkehardo Uraugiensi, chronologo Farfensi, et Sigeberto Gemblacensi; sæculo XIII ab Alberico Trium Fontium monacho; sæculo XIV ab Henrico de Hervodia; sæculo XV a Trithemio abbate Spanheimensi. Editionem principem, ut supra memoravimus, anno 1514 vulgatam, Hervagius in editione Basileensi an. 1532 repetiit, adhibito tamen paucis in locis codici bonæ notæ, cujus lectiones in textu ab inde remanserunt. Nam librum Basileensem universi postea editores, Justus Reuberus in SS. an. 1584 et 1519, Laurentius

A Ramirez de Prado in editione Operum Liudprandi Antvierpiensi an. 1640, Chesnius tom. III SS. Francicorum an. 1641, Joannes in nova editione Scriptorum Reuberi an. 1726, et mutariorus annis 1723 et 1726 SS. Ital., tom. II, expresserunt, nisi quod Muratorium, allatis tom. II B. aliquot codicum Vindobonensium 3a et 3c^{*} lectionibus, tertias quodammodo operis curas admovisse dicere possis.

Jam tria post sæcula nova editio ad normam autographi instituta, quantum a reliquis differat, quanto historiæ commodo jam prodeat, penes lectores iudicium esto. Amplissima lectionum segete, quam, antequam autographum ad manus venisset, ex codicibus Bruxellensibus, Londinensibus et Austriacis collegeram, recisa, eas tantum afferre placuit, unde diversas codicum classes agnoscere datur. Idem in corruptissimis editionum lectionibus observavi. Auro enim purissimo decocto, scoriam relinquere delectat.

B Legationis libellum a Canisio una cum chronicis Victoris Tunnunensis et Joannis Biclariensis Ingolstadii a. 1600 in-4° primum evulgatum, indeque a Baronio ad an. 968, Muratorio SS. II., et Niebuhrio meo tom. XI SS. Byzant, repetitum, jam edita Antapodosi et Historia Ottonis Liudprandi scribendi rationem et textuum corruptionem experti, intactum relinquere, licet codice unico Trevirensi deperdito, nefas duximus, atque opere suscepto præter spem factum est, ut locis nonnullis magni momenti sanatum lectoribus proponere liceat. Legationem « livore et odio plenam verum sic quoque ad rerum cognitionem utilissimam » Niebuhrius prædicat; et Liudprandi in ea animum vigoris et eloquentiæ sibi paratæ apicem attingisse, rerum earum studiosi iudicabunt.

